

Madajczyk, Piotr

Wypędzenia i wysiedlenia z Czechosłowacji 1945-1947 : geneza, plany, realizacja, porównania : konferencja naukowa, Bratysława 2-4 października 1997 r., Czesko-Niemiecka i Słowacko-Niemiecka Komisja Historyków

Dzieje Najnowsze 29/4, 211-212

1997

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Wypędzenia i wysiedlenia z Czechosłowacji 1945-1947. Geneza, plany, realizacja, porównania

**Konferencja naukowa, Bratysława 2-4 października 1997 r.,
Czesko-Niemiecka i Słowacko-Niemiecka Komisja Historyków**

Pod tytułem, w którym specjalnie użyto liczby mnogiej, obejmuje on bowiem także społeczność węgierską, odbyła się w Bratysławie konferencja poświęcona przymusowym przesiedleniom na ziemiach Czechosłowacji. Konferencja dotyczyła szerokiego spektrum zagadnień w ujęciu porównawczym. Rozpoczął ją dr Jan Gebhard referatem o migracji Czechów po układzie monachijskim. Zmniejszył szacunek liczby ludności, która uciekła do Czechosłowacji z ziem anektowanych przez Niemcy z 400 do 200-250 tys. W dyskusji postawiono pytanie, w nawiązaniu do spisywania i konfiskat mienia tych osób przez Niemców od 1939 r., na ile przepadek majątku określa, czy można mówić o przymusowych wysiedleniach. Jest to pytanie ogólniejsze, mogące być pomocne w systematyzacji transferów ludności.

Jaroslava Milotova i Volker Zimmermann opisali sytuację panującą w Protektoracie Czech i Moraw — plany przesiedleń i likwidacji Czechów jako odrębnego narodu oraz w Reichsgau Sudetenland. Alena Miskova natomiast zarysowała rolę niemieckiego uniwersytetu w Pradze w kształtowaniu polityki rasowej. Przejście do tematyki będącej głównym punktem zainteresowań stanowiły dwa kolejne referaty. Detlef Brandes omówił rolę Edwarda Benesza i emigracji w przygotowaniu planów rozwiązania po wojnie problemów Niemców sudeckich, a Vaclav Kural analogicznie rolę społeczności czeskiej. Widoczna była przy tym linia podziału, która utrzymała się w dyskusjach do końca konferencji. Brandes wiąże plany transferu ludności z Beneszem i widzi w jego działaniu linie kontynuacji wychodzące z okresu przedwojennego. Kural, jak i wielu innych historyków z Czech i Słowacji, kładzie większy nacisk na radykalizację nastrojów w kraju, które emigracja musiała uwzględnić, co powodowało przełomy i dyskontynuacje w myśleniu politycznym. Ta różnica zdań znana jest od dłuższego czasu, ale jak widać nadal wywołuje dyskusje i emocje.

Lubomir Liptak zaprezentował sytuację Czechów i Węgrów na Słowacji do 1945 r. Według niego Niemcy traktowani byli tam z upływem czasu, a szczególnie od 1943 r., jako okupanci, a nie jako mniejszość. Tamtejsi Niemcy służyli w SS i traktowani byli przez władze niemieckie jako pełnoprawni obywatele niemieccy, co prowadziło do rosnącej wrogości i wyalienowania ich ze społeczności słowackiej.

Drugiego dnia konferencji zaprezentowane zostały wyniki lokalnych badań. Ogólniejszy był referat Tomasa Stanka, autora dwutomowego opracowania o obozach na ziemiach czeskich w latach 1945-1948 i w Czechosłowacji w latach 1948-1954. Bardziej szczegółowo zagadnienia potraktował Milan Skrivanek — Svitavsko i Vladimír Keiser — Usti nad Łabą.

Wiele elementów opisu będzie znanych także historykom, zajmującym się tym okresem w Polsce: chaos, niejasność, kto sprawuje faktyczną władzę, udział czerwoarmistów w różnych nielegalnych interesach, trudności w ustaleniu liczby zabitych, a często nawet określeniu, czy miało ono charakter narodowościowy, czy rabunkowy. Niestety dwóch pierwszych referentów przesłało jedynie referaty, co bardzo ograniczyło dyskusję.

Kolejne referaty, Dusana Kovaca i Stefana Sutaja, dotyczyły przesiedlenia Niemców i Węgrów z terenu Słowacji. W ich następstwie mniejszość niemiecka uległa rozproszeniu i zastraszeniu, a jej liczebność można jedynie szacować na ok. 25 tys. Przesiedlenie Węgrów miało być dobrowolne, ale od zasady tej często odchodzono. Referat poświęcony Węgom był tym bardziej ciekawy, że opisano w nim nie tylko klasyczne przesiedlenia, ale i inne działania podejmowane dla zmiany struktury narodowościowej, jak np. plany przesiedlenia Węgrów „do pracy” w Czechach i osiedlenia na ich miejscu Słowaków.

Zakończyły konferencję rozważania nad dwoma zagadnieniami. Pierwsze z nich stanowią trudności przy bilansach strat ludności. Mówił o nich, i o ich politycznych uwikłaniach, znany i w Polsce Rudiger Overmanns. Natomiast Maria Rhode z Dusseldorfu zaprezentowała projekt badawczy mający skorygować przynajmniej fragment dotychczasowych bilansów przez zweryfikowanie liczby osób w Czechosłowacji, które podczas kolejnych spisów zmieniały deklarację narodowości. Drugie zagadnienie stanowiło porównanie omawianych zagadnień z transferem ludności niemieckiej z Polski i Węgier. O pierwszym mówił autor niniejszego sprawozdania, o drugim — Gyorgy Gyarmati z Budapesztu.

Dla obserwatora z Polski widoczne były podczas konferencji analogie między przesiedleniami w Polsce, Czechach i Słowacji. Mowa była już o dużych podobieństwach między sytuacją chaosu panującą w Czechach i w Polsce w pierwszym okresie po zakończeniu wojny. Podobne trudności istnieją w badaniu nastrojów społeczeństwa i jego nastawienia do spraw narodowościowych, liczby zabitych i powodów zabójstw. Analogie widać w odchodzeniu od deklarowanej wobec niektórych mniejszości zasady dobrowolności, w roli odgrywanej (ale nie zawsze) przez aparat bezpieczeństwa, czy też przez osoby obce w miejscu, gdzie dochodzi do wystąpień na tle narodowościowym. Skłania to do wniosku, w połączeniu z badaniami prowadzonymi nad tym zagadnieniem w Polsce, że w niedługim czasie możliwe i celowe będzie powstanie syntezy poświęconej transferowi ludności w Europie Środkowowschodniej po II wojnie światowej.

Piotr Madajczyk
Warszawa